

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Педагогічний факультет
Кафедра теорії та методик початкової освіти

Дипломна робота
магістра

з теми: **«ОСОБЛИВОСТІ НАВЧАННЯ ГРАМОТИ ПЕРШОКЛАСНИКІВ У
КОНТЕКСТІ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ»**

Виконала: здобувачка другого
(магістерського) рівня вищої освіти
PO1-M22 групи
спеціальності 013 Початкова освіта
Сівак Наталія Богданівна

Керівник: **Гудима Наталія Василівна**,
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри теорії та методик
початкової освіти

Рецензент: **Ватаманюк Галина Петрівна**,
кандидат педагогічних наук, доцент,
старший викладач кафедри
теорії та методик дошкільної освіти

Кам'янець-Подільський – 2023

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ОСНОВИ НАВЧАННЯ ГРАМОТИ ПЕРШОКЛАСНИКІВ	7
1.1. Психолого-фізіологічні та педагогічні особливості розвитку навичок читання та письма дітей шестирічного віку.....	7
1.2. Структура і методика уроку навчання грамоти першокласників.....	16
РОЗДІЛ 2. МЕТОДИКА НАВЧАННЯ ГРАМОТИ УЧНІВ 1 КЛАСУ В КОНТЕКСТІ НУШ	26
2.1. Аналіз навчально-методичної теки для уроків навчання грамоти НУШ	26
2.2. Характеристика та аналіз стратегій навчання грамоти.....	38
2.3. Організація, зміст і перевірка ефективності експериментального дослідження	71
ВИСНОВКИ	75
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	77
ДОДАТКИ	83

ВСТУП

Актуальність дослідження. У Концепції Нової української школи завдання початкової освіти передбачає різнобічний розвиток особистості дитини відповідно до її вікових та індивідуальних психофізіологічних особливостей, формування в неї загальнокультурних і морально-етичних цінностей, ключових і предметних компетентностей, необхідних життєвих і соціальних навичок, що забезпечують її готовність до продовження навчання в основній школі, життя у демократичному суспільстві [57, с. 10].

На сучасному етапі формування освіти головним завданням є створення необхідних умов для повноцінного розвитку дитини, а також здатності і вміння навчатись протягом життя. Сучасний освітній процес повинен орієнтуватись на досягнення результату, що базується на ключових компетентностях. Кожна освітня галузь повинна вміщувати і реалізовувати всі компетентності, зокрема і мовно-літературна освітня галузь. Компетентності, що формуються, полягають у вмінні читати, умінні формулювати думку, критично мислити, логічно обстоювати позиції, ініціативності, розвитку емоційного інтелекту, роботі в команді. У першокласників на уроках навчання грамоти теж повинні формуватись усі ці компетентності. У початковій школі важливим є закласти основу для всебічного розвитку дитини, формувати міцні навички виразного читання, грамотного письма, культури мови і поведінки, виховувати сумлінне ставлення до навчання, любов до Батьківщини.

Україні необхідно забезпечити поступовий перехід до навчання дітей у перших класах із шести років.

Головне завдання наступності між ЗДО та початковою школою – правильно визначити об'єктивну готовність шестирічної дитини до навчання у школі. Зробити це не так просто, адже у такому віці досить інтенсивно відбуваються складні процеси психофізичного та морального розвитку особистості. Для шестирічних першокласників процес навчання грамоти

триває протягом усього навчального року. Тому знання, вміння та навички з рідної мови, що набуті у першому класі, стають основою у подальшому навчанні.

У першому класі в учнів формуються норми поведінки. Щоб допомогти дитині без зайвих ускладнень увійти у шкільне життя, учителям необхідно приділяти максимум уваги кожному учневі, а також зберігати тактовність та терпеливість. Важливою є чітка система відносин вчителя та учнів, так звана педагогіка партнерства. «Якщо вчитель став другом дитини, якщо ця дружба осяяна благородним захопленням, поривом до чогось світлого, розумного, у серці дитини ніколи не з'явиться зло», – писав Василь Сухомлинський. Цього можна досягти за допомогою гри, як ефективного засобу реалізації завдань навчального процесу, засвоєння навчального матеріалу, формування практичних навичок та вмінь, форми вільного стану дитини. Саме тому провідною формою навчальної діяльності першокласників є гра.

А також основні навички – читати і писати. Оволодіння грамотою повинно стати для дітей природним процесом. Цьому сприятиме формування і розвиток у дітей внутрішніх мотивів до навчання читати.

Актуальною залишається місія вчителя, яка полягає у тому, щоб проявити інтерес дитини до навчання, систематично тренувати пам'ять та критичне мислення і формувати вміння вчитися [30]. З перших кроків навчання у школі, вчитель повинен створити комфортну та бадьору атмосферу у класі, яка б не допустила пригніченого стану учнів. Це особливо стосується тих дітей, які відстають від своїх ровесників. Завдання вчителя – виявити причину відставання, по можливості усунути її та направити дитину до успіху.

Отож дослідження особливостей навчання грамоти у початковій школі є актуальною проблемою для кожного сучасного вчителя. Це й зумовило вибір теми кваліфікаційної роботи.

Питання навчання грамоти школярів молодшого шкільного віку здавна турбувало вітчизняних і зарубіжних педагогів (М. Бунаков, В. Вахтеров,

С. Дорошенко, В. Золотов, Д. Ельконін, В. Мельничайко, М. Монтесорі, М. Корф, Т. Лубенець, М. Львов, І. Паульсон, Т. Размаєва, Н. Светловська, Н. Скрипченко, Д. Тихомиров, К. Ушинський, Я. Чепіга та ін.). Актуальності не втратило й сьогодні, у час активного запровадження стратегій НУШ.

Об'єктом дослідження є процес формування основних навичок читання та письма на уроках навчання грамоти у дітей шестирічного віку.

Предмет дослідження – методичне забезпечення процесу формування навичок читання та письма у першокласників.

Метою цієї роботи є дослідження питання особливостей навчання грамоти дітей шестирічного віку у контексті НУШ.

Гіпотеза дослідження: застосування стратегій розвитку критичного мислення, стратегій, спрямованих на розвиток мовлення, значно підвищить рівень умінь читати та писати учнів 1 класу.

Мета й гіпотеза магістерської роботи передбачають розв'язання таких **завдань:**

- вивчити стан досліджуваної проблеми в психолого-педагогічній та методичній літературі;
- розкрити психологічні особливості навчання дітей шестирічного віку;
- охарактеризувати методику навчання грамоти дітей у першому класі;
- описати структуру уроку навчання грамоти в умовах НУШ;
- експериментально перевірити ефективність навчання грамоти у першому класі зі застосуванням стратегій розвитку критичного мислення та розвитку зв'язного мовлення.

Основними методами дослідження є такі: теоретичний аналіз наукових джерел (психологічних, педагогічних, лінгвістичних, дидактичних); аналіз, порівняння, узагальнення та систематизація емпіричних і теоретичних даних; метод спостереження, вивчення й узагальнення передового досвіду вчителів-практиків; бесіди з учнями (для виявлення зацікавленості у виконанні комунікативних завдань). Основним методом дослідження став педагогічний

експеримент (констатувальний, формувальний, контрольний). Під час експериментальної роботи використовувалися методи статистичної обробки відомостей спостереження й експерименту.

Організація дослідження. Експериментальне дослідження проводилось на базі Кам'янець-Подільського ліцею №14 Кам'янець-Подільської міської ради Хмельницької області.

Наукова новизна роботи полягає у доведенні ефективності застосування стратегій розвитку критичного мислення першокласників а уроках навчання грамоти, удосконалення розвитку зв'язного мовлення школярів і в моделюванні вправ і завдань для оволодіння комунікативними вміннями.

Практичне значення здобутих результатів полягає у застосуванні стратегій НУШ для формування комунікативної компетентності учнів, умінні читати, писати, критично мислити, будувати зв'язні висловлювання.

Апробація роботи. Основні положення і результати представлено на низці міжнародних, всеукраїнських і регіональних конференціях; експериментальному дослідженні на базі закладу освіти та обговорено на засіданнях кафедри теорії та методик початкової освіти Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка (2022-2023 н.р. і 2023-2024 н.р.).

Опубліковано наукову статтю «Особливості навчання грамоти першокласників у контексті Нової української школи» у збірнику наукових праць студентів і магістрантів педагогічного факультету К-ПНУ (Випуск ХІХ. 2023. С. 349-354).

Обсяг і структура дослідження: робота складається зі вступу, основної частини, що має два розділи, висновків, списку використаних джерел і додатків.

ВИСНОВКИ

На сучасному етапі формування освіти головним завданням є створення необхідних умов для повноцінного розвитку дитини, а також здатності і вміння навчатись протягом життя.

Сучасний освітній процес повинен орієнтуватись на досягнення результату, що базується на ключових компетентностях. Кожна освітня галузь повинна вмещувати і реалізовувати всі компетентності, зокрема і мовно-літературна освітня галузь.

Компетентності, що формуються, полягають у вмінні читати, умінні формулювати думку, критично мислити, логічно обстоювати позиції, ініціативності, розвитку емоційного інтелекту, роботі в команді. У першокласників на уроках навчання грамоти теж повинні формуватись усі ці компетентності.

У початковій школі важливим є закласти основу для всебічного розвитку дитини, формувати міцні навички виразного читання, грамотного письма, культури мови і поведінки, виховувати сумлінне ставлення до навчання, любов до Батьківщини. Дитина у віці 6 років залишається дошкільником за рівнем свого психічного розвитку. Їй притаманне мислення властиве дошкільному віці; мимовільна пам'ять, коли дитина запам'ятовує тільки те, що їй цікаво, а продуктивно займатись однією і тою ж справою дитина може протягом 10–15 хв. Навчання грамоти передбачає формування в учнів елементарних навичок читання і письма. На уроках читання та письма також дуже важливим є введення елементів гри. Психологічна основа методики навчання грамоти полягає в доборі таких методичних прийомів, які враховували б особливості дитячого сприйняття, уваги, пам'яті, мислення, сприяли б їхньому всебічному розвитку. На відповідному мовному матеріалі учні мають оволодіти такими важливими прийомами розумової роботи, як аналіз і синтез, класифікація, узагальнення, вміння робити висновки.

Проте опанування цих навичок не дається дитині відразу. Вона

стикається з певними труднощами, які пов'язані з порушенням фонематичного слуху та звукового аналізу (погано запам'ятовують букви, з важкістю ділять слово на склади, виділяють звуки); розуміння, що кожне слово складається із вивчених букв; звужене поле зору під час читання; неузгодженість у роботі м'язів і очей; змішування рукописних букв за оптичною схожістю (п-н, ш-и); важко формуються навички каліграфії.

Уникнути цих труднощів допомагає продумана система вправ, які готуватимуть шестирічну дитину до навчання грамоти.

Першокласник мислить конкретними образами, абстрактне мислення практично відсутнє. У зв'язку з цими особливостями психічних процесів навчання грамоти організовується за допомогою прийомів і методів, що допомагають реалізувати принципи доступності і посильності, наочності та індивідуального підходу. Важливе місце займає гра лексичного, фонетичного, граматичного характеру.

Дослідно-експериментальна робота здійснювалася на базі Кам'янець-Подільського ліцею №14 Кам'янець-Подільської міської ради Хмельницької області. В результаті проведення діагностичної перевірки ми з'ясували, що знання з навчання грамоти у експериментальному класі в порівнянні з контрольним класом на високому стійкому рівні. Школярі проявляють кращі знання, уміння, навички. Це доводить ефективність використання цих стратегій з розвитку критичного мислення на уроках навчання грамоти.

Частота використання стратегій розвитку критичного мислення у освітньо-виховному процесі безпосередньо впливає на якість засвоєння знань, умінь та навичок інтелектуальної пізнавальної діяльності. Тому вчителям початкових класів необхідно повсякденно дбати про удосконалення методів і форм навчання, і пам'ятати, що лише творчість і працелюбність педагога є запорукою успіхів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абетка українською мовою «Від А до Я». URL: https://www.youtube.com/watch?v=v6sOqsLl4_g
2. Байбара Т. М. Компетентнісний підхід в початковій освіті: теоретичні засади. *Початкова школа*. 2010. №8.
3. Бех І. Д. Особистісно-зорієнтоване виховання : навч.-метод. посібн. Київ : ІЗМН, 1998. 204 с.
4. Белкіна О. В. Педагогічні умови ефективного формування критичного мислення школярів. *Проблеми педагогічних технологій* : збірник наукових праць. Луцьк : Волинський Академічний Дім, 2004. Вип. 2. С. 145–152.
5. Большакова І. Технологія «Сторітелінг». URL: <https://youtu.be/K2YVwU9B6L4>
6. Бутз М. Робота в групах і демократичний процес. Робота в групах. *Вибрані статті* : пер. з пол. Варшава, 1994. С. 1–6.
7. Вагнер Т. Мистецтво навчати = Most Likely to Succeed : Як підготувати дитину до реального життя; пер. з англ. Н. Борис. 2-ге вид. Київ : Наш формат, 2018. 312 с.
8. Вашуленко М. С. Навчання грамоти в 1 кл. : посіб. для вчителя. Київ : Видавничий дім «Освіта», 2012. 128 с.
9. Вашуленко О. В. Навчання грамоти: моделюємо урок на засадах компетентнісного підходу. *Учитель початкової школи*. 2016. № 10. С. 8–12.
10. Волощук І. С. Методи розвитку творчих здібностей учнів молодшого шкільного віку. *Рідна школа*. 1998. №3. С. 29–52.
11. Державний стандарт початкової загальної освіти (МОН України). URL: www.mon.gov.ua.
12. Дуткевич Т. В. Загальна психологія. Теоретичний курс : навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2016. 388 с.

- 13.Дьюї Дж. Психологія і педагогіка мислення (Як ми мислимо) : пер. з англ. Н. М. Нікольською; ред. Ю. С. Рассказова. Київ : Лабіринт, 1999. С. 106.
- 14.Інтернет-сервіс в освітньому просторі. URL: <https://learningapps.org/>.
- 15.Корнійчук І. Складові майстерності вчителя на уроках читання в початкових класах. *Освітянин*. 2002. №2. С. 8–12.
- 16.Кроуфорд А., Саул В. Технології розвитку критичного мислення. Київ : Плеяди, 2006. 220 с.
- 17.Методика навчання грамоти. URL: <https://studfile.net/preview/5113993/>.
- 18.Методична система «Щоденні 5» для розвитку мовлення. URL: <https://www.slideshare.net/ssuseraa016a/5-76446991>.
- 19.Методичний портал. URL: <http://metodportal.com/>.
- 20.Митник О. Творчі завдання як засіб формування інтелектуальної культури молодшого школяра. *Початкова школа*. 2005. № 12. С. 6–11.
- 21.Настільна книга педагога : посібник для тих, хто хоче бути вчителем-майстром; упоряд. : В. М. Андрєєва, В. В. Григора. Харків : Основа, 2006. 352 с.
- 22.Онищук В. О. Типи, структура і методика уроку в школі. Київ, 1973.
- 23.Педагогічні вимоги до процесу навчання грамоти. URL: <https://sites.google.com/site/nastusam96/15>.
- 24.Пентилюк М. І., Т. Г. Окуневич. Сучасний урок української мови. Харків : Основа, 2007. 176 с.
- 25.Пономарьова К. Українська мова. Буквар : підручник для учнів 1 класу ЗЗСО (у 2-х частинах). Ч.1. Київ : Оріон, 2018. 112 с.
- 26.Рекомендації щодо роботи з першокласниками НУШ. URL: <http://osvita.ua/school/nus/61779/>.
- 27.Савченко О. Я. Дидактика початкової школи. Київ : Абрис, 1997. 389 с.
- 28.Савченко О. Я. Сучасний урок: суб'єктність навчання і варіативність структури. *Початкова школа*. 2011. № 9. С. 11–15.
- 29.Савченко О. Я. Уміння вчитися як ключова компетентність загальної

- середньої освіти. *Компетентнісний підхід у сучасній освіті. Світовий досвід та українські перспективи* / під заг. ред. О. В. Овчарук. Київ : К.І.С., 2005.
30. Садкіна В. І. Маленькі секрети учительського успіху. Навчаємо з радістю. Харків : Основа, 2018. 144 с.
31. Сайт учителя української мови та літератури Скабьолкіної А.А. URL: <https://sites.google.com/site/saitskabolkina/metodiceskaa-kopilka/komputerni-igri-na-urokah>.
32. Секція. НУШ: компетентності для життя в 21 столітті. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/konferenciyi/serpneva-konferenciya-2018/sekciya-nush-kompetentnosti-dlya-zhittya-v-21-stolitti>.
33. Сиротенко Г. О. Сучасний урок: інтерактивні технології навчання. Харків : Основа. 2003. 80 с.
34. Смілянець С. Комунікативна компетентність учнів: використання інтерактивних вправ для формування комунікативної компетентності молодших школярів. *Початкова освіта*. 2017. № 9. С. 14–29.
35. Стратегії читання. URL: <https://chitachmova.wordpress.com>.
36. Студія онлайн освіти. URL: <https://www.ed-era.com/>.
37. Сухомлинський В. О. Вибрані твори: в 5-ти т. Київ, 1997. Т.1. 638 с.
38. Сухомлинський В. А. Сердце віддаю дітям. Народження громадянина. Листи до сина. Київ : Рад. школа, 1997. 668 с.
39. Сучасна українська мова / за ред. О. Д. Пономарьова; 2-е видання, перероблене. Київ : Либідь, 2001. 468 с.
40. Технології розвитку критичного мислення учнів / Кроуфорд А. та ін. Київ : Плеяда, 2006. 220 с.
41. Технології уроку: організаційний момент. URL: <http://www.classwork.in.ua/?p=1132>.
42. Типова освітня програма, розроблена під керівництвом Савченко О. Я. URL:

- <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-1-4-klas/2019/11/1-2-dodatki.pdf>.
43. Українська мова. Буквар: підручник для учнів першого класу ЗЗСО (у 2-х частинах): Ч 1. / К. І. Пономарьова. Київ : УОВЦ «Оріон», 2018. 128 с.
44. Українська мова. Буквар: підручник для учнів першого класу ЗЗСО (у 2-х частинах): Ч 2. / К. І. Пономарьова. Київ : УОВЦ «Оріон», 2018. 128 с.
45. Урок читання з використанням технології розвитку критичного мислення (1 клас). URL: https://schkola2017.io.ua/s2464029/urok_chitannya_z_vikoristannyam_tehnologie_rozvitku_kritichnogo_mislennya_1_klas.
46. Формування екологічної культури школярів на уроках української мови. URL: <https://osvita.ua/vnz/reports/pedagog/14091/>.
47. Формування творчих та пізнавальних здібностей учнів з використанням технології розвитку критичного мислення. URL: <https://nuschool.com.ua/teaching/world/1klas/3.html>
48. Формування творчих та пізнавальних здібностей учнів з використанням технології розвитку критичного мислення. URL: Режим доступу: <https://nuschool.com.ua/teaching/world/1klas/3.html>
49. Хорошковська О. Н. Мовне забезпечення комунікативної діяльності учнів у процесі формування усного українського мовлення. *Початкова школа*. 2006. № 12. С. 38–43.
50. Шелехова Г. Т. Формування в школярів умінь сприймати усне і писемне мовлення. *Українська мова і література в школі*. 2003. № 4. С. 7–11.
51. Щоденні 5, Щоденні 3. Основні принципи та переконання. Основні принципи та переконання. URL: https://www.youtube.com/watch?v=TaRsxik8oVI&feature=emb_title.

52. Як розвивати критичне мислення в учнів. URL: <http://nus.org.ua/articles/krytychne-myslennya>
53. Як стати майстром педагогом : навчально-методичний посібник / кол. авт.: В. Ш. Ковальчук, Л.М. Сергєєва та ін.; за заг. ред. Л. І. Даниленко. Київ, 2007. 184 с.
54. Нова українська школа : poradnik dla vchytelja / pid zag. red. Bibik N. M. Київ : Видавничий дім «Плеяди», 2017. 206 с.
55. Шимон Л. Розвиток критичного мислення учнів початкових класів. *Вісник ЖДУ ім. І. Франка*. 2009. № 44. С. 1–3.
56. Ярош Г. О., Седова Н. М. Сучасний урок у початковій школі. 33 уроки з використанням технології розвитку критичного мислення. Харків : Основа, 2005. 240 с.
57. Чепіль М. М., Дудник Н. З. Педагогічні технології : навчальний посібник. Київ : Академвидав, 2012. 224 с.
58. Чернова Г. Проблеми розвитку творчого ситуативного мовлення засобами інтерактивного навчання в роботі з обдарованими учнями. *Рідна школа*. 2005. № 5. С. 68–70.
59. Формування критичного мислення на уроках мови : монографія / В. Ф. Дороз та ін. Київ : Освіта України, 2008. 336 с.
60. Химинець В. В., Кірик М. Ю. Інновації в початковій школі. Тернопіль : Мандрівець, 2012. 312 с.
61. Чабайовська М. І., Гаєвська Г. М., Гавриленко Н. М. Педагогічні технології навчання української мови та літературного читання в початковій школі : навч.-метод. посіб. Тернопіль : Мальва-ОСО, 2015. 187 с.
62. Третяк О. Розвиток критичного мислення школярів. *Школа першого ступеня: теорія і практика*. Переяслав-Хмельницький, 2003. Вип. 6. С. 79–87.
63. Тягло О. В. Критичне мислення : навчальний посібник. Харків : Основа, 2008. 189 с.

64. Українська мова з методикою навчання в початкових класах. Інтегрований курс / за ред А. П. Каніщенко, Г. О. Ткачук. Київ : Промінь, 2003. 232 с.
65. Федорчук В. В. Педагогічні технології в початковій школі : навчально-методичний посібник. Кам'янець-Подільський : Видавець ПП Зволейко Д. Г., 2014. 268 с.
66. Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи.
URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/reforms/ukrainska-shkola-compressed.pdf>.